

SYMPOSIUMVERSLAG

Naar een hybride toekomst?

Twee symposia over het gedrukte tijdschrift
en de digitale revolutie

→ HERMAN SIMISSEN

In oktober 2008 was het vijfenzeventig jaar geleden dat het eerste nummer van het tijdschrift *Streven* verscheen. In het kader van de viering van dit jubileum organiseerde *Streven*, dat tegenwoordig de ondertitel *cultureel-maatschappelijk maandblad* draagt, twee symposia – één in Amsterdam en één in Antwerpen, de steden immers waarmee het blad van oudsher een sterke band heeft. De keuze om twee symposia te organiseren, en niet slechts één, symboliseert dat *Streven* zich uitdrukkelijk tot Nederlandse en Vlaamse lezers richt, en beide groepen lezers even serieus wil nemen. Op beide symposia – het eerste was op 11 oktober in Amsterdam, het tweede een week later in Antwerpen – stond dezelfde thematiek centraal, die ook in enkele bijdragen in het nummer van *Streven* van oktober jl. aan de orde kwam: is er nog ruimte voor het gedrukte tijdschrift in een wereld waarin de digitalisering razendsnel oprukt? Hebben gedrukte tijdschriften, nu zoveel informatie digitaal beschikbaar is en wordt verspreid, nog reden van bestaan? En als het voortbestaan van het gedrukte tijdschrift inderdaad in gevaar is als gevolg van de digitale revolutie, wordt dan ook het genre van het essay – essays verschenen en verschijnen immers veelvuldig in gedrukte tijdschriften – met uitsterven bedreigd? Zou dit gevolgen hebben voor het intellectuele leven, en welke?

Beide symposia kenden eenzelfde opzet: na een kort woord van welkom door hoofdredacteur Herman Simissen namens de redactie van *Streven*, werd door enkele sprekers gereflecteerd op het genoemde thema. Na een pauze volgde dan een forumdiscussie – in Amsterdam onder leiding van Wil Derkse, redacteur van *Streven*, in Antwerpen voorgezeten door Gudrun De Geyter, journaliste bij de Vlaamse radio-omroep Klara. Bij de forumdiscussie was uitdrukkelijk ook ruimte voor inbreng vanuit het publiek, iets waarvan in Amsterdam meer gebruik werd gemaakt dan in Antwerpen. Dit kan te ma-

ken hebben gehad met het wat intiemere karakter van de bijeenkomst in Amsterdam: in Antwerpen waren beduidend meer bezoekers.

Eerste spreker in Amsterdam was Jeroen Vanheste, onder meer redacteur van het blad *Civis mundi*. Hij promoveerde in 2007 op *Guardians of the humanist legacy*, een studie naar de Europese humanistische traditie waarin onder andere aandacht wordt besteed aan de dichter T.S. Eliot en het door hem geleide tijdschrift *The Criterion*, dat verscheen van 1922 tot 1939. In zijn lezing trok Vanheste dan ook de nodige parallellen tussen de problematiek van het tijdschrift in het Interbellum en in de huidige tijd. Zo konden culturele tijdschriften in het Interbellum het evenmin als hedendaagse tijdschriften stellen zonder financiële steun: een tijdschrift uitgeven was toen, en is ook nu, niet winstgevend. En evenmin als tegenwoordig trokken tijdschriften in het Interbellum grote aantallen lezers. Een blad als *The Criterion* leeft dan ook niet voort in de (literatuur)geschiedenis omdat het veel lezers had of winst maakte, maar omdat het bijdragen van hoog niveau publiceerde. Dit was onder meer mogelijk, omdat Eliot een internationaal netwerk wist op te bouwen, van gelijksoortige tijdschriften en individuele auteurs, waardoor snel vertalingen van belangwekkende essays in *The Criterion* konden worden gepubliceerd. Volgens Vanheste zou dit dan ook de uitdaging voor redacties van hedendaagse tijdschriften moeten zijn: een zo goed mogelijk blad maken. Slaagt een redactie daarin, dan schept een blad zijn eigen reden van bestaan, zelfs als het aantal lezers niet heel groot is, en dan zal de toenemende digitalisering ook geen bedreiging zijn.

Dirk van Weelden, de tweede spreker op 11 oktober, sloot hierbij aan. Als redacteur van *De Gids* herkende hij veel van de door Vanheste geschetste problemen, zoals de noodzaak van financiële ondersteuning en de zorg om de aantallen lezers. Hij wees echter ook op een enorm verschil: de kleine hiërarchisch geordende humanistische gemeenschap van weleer is uiteengereten. Bij *De Gids* wordt, zo merkte hij op, juist geprobeerd van de digitalisering te profiteren om de bekendheid van het gedrukte tijdschrift te vergroten. Zo worden bijvoorbeeld op verschillende plaatsen in het land themabijeenkomsten gehouden, die via YouTube en podcast kunnen worden bekeken; en alle oude jaargangen van het blad worden gedigitaliseerd en op het internet toegankelijk gemaakt – een project dat mogelijk wordt gemaakt door samenwerking met de Digitale Bibliotheek van de Nederlandse Letteren (www.dbnl.nl).

org). De achterliggende idee is, dat wie op het internet vroegere jaargangen van *De Gids* raadpleegt, eerder geneigd zal zijn actuele gedrukte nummers in te zien. De zoekfunctie maakt het bovendien mogelijk op onderwerp te zoeken, dus met één zoekactie te inventariseren wat in verleden en heden over een bepaald onderwerp is geschreven in het blad. Veel van deze ideeën publiceert Van Weelden in zijn binnenkort te verschijnen pamflet *Literair overleven*.

Samuel Vriezen, die vooral bekendheid geniet als componist en internet-publicist – hoewel hij met regelmaat ook in gedrukte tijdschriften schrijft – ging, als derde spreker in Amsterdam, in op de functie van kritiek in de publieke ruimte. In dat verband behandelde hij onder meer de verschillen tussen het publiceren in tijdschriften en het publiceren op het internet. Het grootste verschil is in zijn ogen, dat een gedrukte publicatie veel meer een afgerond product is, waar een publicatie op het internet zich kenmerkt door een zekere, welhaast fundamentele voorlopigheid – al is deze gedachte nog niet algemeen aanvaard, en moet zij zich nog bewijzen. Wat op het internet staat, kan gemakkelijk worden gewijzigd – eventueel onder invloed van de reacties en de, al dan niet politieke, dialoog die de betreffende tekst oproept. Daardoor biedt een publicatie op het internet bijna vanzelf de mogelijkheid van een wisselwerking tussen meerdere auteurs, en is zij veel minder nadrukkelijk het werk van één auteur; de idee van het copyright dat bij één auteur zou berusten komt daarmee in een nieuw licht te staan.

In de forumdiscussie bleken de drie sprekers opmerkelijk eensgezind in hun opvattingen over de toekomst van het gedrukte tijdschrift. Zij zagen niet direct een bedreiging in de digitalisering – het gedrukte blad zal zeker kunnen voortbestaan als kern van activiteiten die ook in de digitale wereld zullen plaatsvinden. Rond het gedrukte tijdschrift zullen digitale archieven, digitale discussiegroepen en digitale dossiers (met bijvoorbeeld links naar relevante websites) kunnen ontstaan, die het maken van een tijdschrift een hybride karakter zullen geven – deels gedrukt, deels digitaal.

In Antwerpen was de neerlandicus Harold Polis, uitgever bij Meulenhoff / Manteau en vaste medewerker van *Streven*, de eerste spreker. Hij wees erop dat de veranderingen in de uitgeverswereld als gevolg van de voortschrijdende digitalisering al in volle gang zijn. Uitgevers publiceren teksten nu al niet meer alleen in boekvorm, maar ook als digitaal bestand, en deze trend zal

enkel sterker worden. Hoewel Polis enerzijds enthousiast bleek over de technische ontwikkelingen die zich voordoen, meende hij anderzijds dat zij niet het einde van het gedrukte tijdschrift hoeven in te luiden. Hij wees daarnaast ook op de veranderingen die het tijdschrift al heeft ondergaan. In het verleden was het tijdschrift bijvoorbeeld de plaats bij uitstek, waar uitgevers jonge talentvolle auteurs konden ontdekken en waar mensen zoals hijzelf het vak leerden. Alleen al om deze reden was het aantrekkelijk voor een uitgever, een tijdschrift als onderdeel van het fonds te hebben. Deze functie van het tijdschrift is verdwenen: auteurs dienen zich op uiteenlopende manieren aan, en voor uitgevers is het vinden van nieuw talent niet langer reden een blad te publiceren.

De tweede spreker in Antwerpen, de historicus en journalist Marc Reynebeau – als redacteur Weekendbijlagen verbonden aan de krant *De Standaard*, toonde zich juist onverminderd enthousiast over het gedrukte tijdschrift. In een tijdperk waarin via televisie en internet een overdaad aan informatie wordt aangeleverd, is het naar zijn mening juist een genot dat er nog bladen bestaan waarin een auteur de ruimte krijgt een betoog uit te werken en waarin een belangstellende zich in een bepaalde problematiek kan verdiepen. Juist dergelijke bladen helpen voorkomen dat een geïnteresseerde verdrinkt in de informatiestromen die televisie, internet en dagbladen aanbieden: de diepgang die tijdschriften kunnen geven kan zo ook enigszins een houvast zijn. Anderzijds prees Reynebeau het gemak van het internet, dat het mogelijk maakt bijvoorbeeld alle oude jaargangen van *The New York Times* van thuis uit te raadplegen, terwijl daarvoor vroeger een tijdrovend bezoek aan een bibliotheek moest worden gebracht, waar door lijvige volumes moest worden gebladerd. Hij relativeerde ook de diepgang van het boek en het gedrukte tijdschrift enigermate, omdat de winkels al te zeer vol liggen met meer van hetzelfde. Als voormalig lid van tal van redacties wees hij er echter ook op dat het een groot genoegen is met regelmaat ‘een mooi boekje’ te maken, zoals het voor hem als lezer een genoegen is zich met zo’n boekje te kunnen terugtrekken om het rustig door te nemen. Maar het belang van het gedrukte tijdschrift, en dan vooral van de idee van een redactie, gaat volgens Reynebeau verder: deze idee getuigt van echt intellectueel engagement. Het is een vorm van ‘liefdewerk’, die een broodnodig tegenwicht

biedt tegen het al te overheersende marktdenken in de hedendaagse samenleving.

Aan de forumdiscussie werd in Antwerpen niet alleen deelgenomen door beide sprekers, maar ook door Luc Devoldere, hoofdredacteur van het culturele tijdschrift *Ons Erfdeel*, en Dirk Pültau, hoofdredacteur van het kunsttijdschrift *De Witte Raaf*. Dit laatste blad wordt niet alleen in uiterst sobere krantenopmaak gedrukt, maar verschijnt ook integraal op het internet. Het grote voordeel van het internet is, zo stelde Pültau, de mogelijkheid snel op de actualiteit te reageren; daarnaast biedt dit medium veel kansen tot interactie met de lezers. Daarentegen is het grote voordeel van een gedrukte uitgave, dat in lange artikelen thema's kunnen worden uitgespit, die bijvoorbeeld in kranten allang niet meer aan de orde komen omdat zij te moeilijk zouden zijn. Dit geldt, helaas, zelfs voor de zogeheten 'kwaliteitskranten'. Devoldere gaf desgevraagd aan, dat ook *Ons Erfdeel* voorzichtig de mogelijkheden van digitalisering uitprobeert, bijvoorbeeld door een interview waarvan slechts een deel als tekst in het blad verschijnt, in zijn geheel als film op de website van het blad te plaatsen. Maar op korte en middellange termijn zal het uitbrengen van een gedrukt tijdschrift voor *Ons Erfdeel* verreweg het belangrijkste zijn. Het verkennen van de mogelijkheden van digitalisering is voor de redactie van *Ons Erfdeel* op dit moment dan ook niet meer dan iets dat 'erbij' wordt gedaan en waaraan zij niet de tijd en aandacht kan geven die misschien wel nodig zouden zijn.

Aan het einde van de discussie probeerde gespreksleidster Gudrun De Geyter de leden van het forum te verleiden tot een voorspelling: verschijnt het laatste gedrukte tijdschrift in 2020, in 2040, zelfs eerder, of toch later? Niemand van hen ging op deze uitdaging in – ook Harold Polis, die zich toch het meest enthousiast toonde over de technologische veranderingen, sprak de verwachting uit dat het gedrukte tijdschrift niet heel snel zal verdwijnen, maar ook in de veranderende markt een plaats zal houden. Het noemen van een jaartal leek hem daarom niet zinvol. Bovendien zei hij te hechten aan de idee van het gedrukte tijdschrift, omdat het maken van een tijdschrift kan worden beschouwd als een demonstratie van echte persvrijheid. Als zodanig is de idee van een tijdschrift zelfs wezenlijk voor de democratie.

Als het al mogelijk is een algemene conclusie aan beide symposia te verbinden, dan zou deze als volgt kunnen luiden. De voortschrijdende digitalisering zal niet noodzakelijk het einde van het gedrukte tijdschrift hoeven in te houden. Wanneer de makers van gedrukte tijdschriften de mogelijkheden van de digitalisering – zoals de interactie met lezers en het beschikbaar stellen van oude jaargangen via een website – benutten met het gedrukte blad als kern, lijkt de rol van dit medium vooreerst nog niet uitgespeeld. Het maken van een tijdschrift zal daarmee een wat ander, meer hybride karakter krijgen, maar de digitalisering vormt dan veeleer een uitdaging dan een bedreiging.

·> HERMAN SIMISSEN is historicus en filosoof en verbonden aan de Open Universiteit en hoofdredacteur van cultuur-filosofisch maandblad *Streven*.